บทที่ 7
การเลี้ยงและการดูแลแพะ

ความสำคัญของการเลี้ยงและการดูแลแพะ

การเลี้ยงและการดูแลแพะนั้นอาจจะจำแนกเป็นแพะในรุ่นอายุต่างๆให้ชัดเจน เพื่อความสะดวกในแง่การจัดการด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการจัดการด้านโภชนาการ และการให้อาหารที่จะต้องมีการคำนึงถึงวิธีการให้อาหาร และคุณค่าทางอาหารที่เหมาะสมกับแพะแต่ละช่วงอายุ ซึ่งก็จะทำให้แพะมีการเจริญเติบโตอย่างเหมาะสมและสามารถเตรียมตัวสัตว์ให้เหมาะกับการให้ผลผลิตที่เกษตรกรต้องการตามศักยภาพของแพะเอง หรือมีการแยกเลี้ยงตามเพศก็ยังจะสามารถช่วยให้เกษตรกรลดโอกาสเสี่ยงที่จะเกิดมีการผสมพันธุ์กันตั้งแต่อายุน้อยๆเพราะถือว่าจะเกิดผลเสียในเรื่องของการทำให้สัตว์โทรม และมีอายุการใช้งานน้อยลง ต้องคัดทิ้งก่อนถึงเวลาที่สมควร นอกจากนี้ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยในการเลี้ยงดูแล การจัดการให้อาหารและการสังเกตพฤติกรรมของแพะที่ต่างกันออกไปตามช่วงอายุของแพะ ซึ่งอาจจะมีการจำแนกออกได้คราวๆเป็น แพะรุ่น แพะพ่อพันธุ์ และแพะแม่พันธุ์

การเลี้ยงและการดูแลแพะรุ่น

การเลี้ยงและการดูแลแพะรุ่น จะเริ่มเน้นในแพะที่อยู่ในช่วงอายุหลังหย่านม จนถึงช่วงอายุที่เริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มสาว มีสุขภาพแข็งแรง และพร้อมที่จะใช้ผสมพันธุ์ได้อย่างเหมาะสม นั่นคือ ที่อายุประมาณ 8-9 เดือน

ภายหลังจากการหย่านมลูกแพะที่อายุประมาณ 3 เดือน และมีการจัดการเกี่ยวกับตัวสัตว์เรียบร้อยแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายพยาธิ การทำวัคซีนป้องกันโรคหรือการตอนแล้วนั้นจะทำการแยกลูกแพะออกไปเลี้ยงในคอก หรือปล่อยเลี้ยงในทุ่งหญ้าทั่วไปตามที่เกษตรกรได้มีการจัดเตรียมเอาไว้แล้ว โดยปกติถ้าหากเกษตรกรที่มีการเลี้ยงแพะแบบปล่อยให้ลงแทะเล็มในแปลงหญ้าก็ควรมีการแยกเพศแพะตัวผู้และตัวเมียออกจากกัน เพราะลูกแพะสามารถเป็นสัดและผสมพันธุ์ครั้งแรกได้ตั้งแต่อายุ 3-4 เดือน ดังนั้นแพะตัวผู้ที่ยังไม่ตอนอาจผสมพันธุ์กับแพะตัวเมียในฝูงทำให้เสี่ยงต่อการที่แม่แพะจะมีอายุการใช้งานต่ำ และตัวลูกแพะที่เกิดออกมาจะมีความอ่อนแอ เพราะพ่อแม่อายุยังน้อยจะมีระบบสืบพันธุ์และสุขภาพไม่สมบูรณ์เต็มที่นักทำให้เลี้ยงลูกไม่เก่งไม่สามารถเลี้ยงและดูแลลูกให้แข็งแรงและเจริญเติบโตได้ดีเท่าที่ควรแต่ถ้าแพะนั้นตอนแล้วก็สามารถเลี้ยงไว้รวมฝูงด้วยกันได้

กรณีที่เลี้ยงแพะแบบขังคอกอาจแยกแพะหลังหย่านมออกมาอยู่ในคอกรวม โดยมีการแยกแพะออกมาอยู่รวมกันคอกละประมาณ 8-10 ตัว ตามขนาดของคอก ซึ่งแพะจะอยู่ได้อย่างสบายและมีพื้นที่ในการเดินไปเดินมาได้โดยสะดวก และเมื่อถึงกำหนดการถ่ายพยาธิและการทำวัคซีนครั้งต่อๆไปก็จะสามารถจัดการทำเฉพาะคอกที่ถึงกำหนดได้อย่างสะดวก รวดเร็วและประหยัดเวลาอีกด้วย นอกจากนี้ก็จะช่วยให้เกษตรกรสามารถจะจัดการให้อาหารแก่แพะตามสัดส่วนที่ถูกต้องตามความต้องการได้ โดยการให้อาหารแพะรุ่นนั้นจะเน้นในเรื่องปริมาณอาหารต้องเพียงพอต่อการดำรงชีวิตและการเจริญเติบโตของแพะในระยะนี้ แต่จะไม่ให้กินมากเกินไปจนแพะอ้วน การให้อาหารแพะในระยะนี้สามารถให้อาหารหยาบพวกหญ้าสด หญ้าแห้งหรือพืชตระกูลถั่วผสมเข้าไปเพื่อเพิ่มโปรตีนให้แก่แพะได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องเสริมอาหารข้นหากอาหารหยาบที่ให้แพะกินมีคุณภาพดี แต่ถ้าอาหารหยาบที่ให้แพะกินนั้นมีคุณภาพต่ำอาจต้องมีการเสริมอาหารข้นให้แก่แพะประมาณ 0.1-0.7 กิโลกรัมต่อตัวต่อวัน

ภาพที่ 7.1 การเลี้ยงแพะรุ่นแบบขังคอก

ลูกแพะที่เลี้ยงไว้เพื่อผลิตเป็นแพะเนื้อนั้นจะมีการเลี้ยงดูทั้งแบบปล่อยทุ่งหรือแบบเลี้ยงในโรงเรือนตามความต้องการของเกษตรกรแต่ละราย ซึ่งในระหว่างการเลี้ยงดูนั้นอาจจะมีการให้อาหารข้นเพื่อขุนแพะให้โตเร็วและมีน้ำหนักตัวมาก มีความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย

และมีกล้ามเนื้อมากเพื่อเป็นที่ต้องการของตลาดเนื้อแพะ ซึ่งโดยปกติเกษตรกรจะนิยมนำเอาลูกแพะที่มีอายุประมาณ 4-5 เดือน หรือมีน้ำหนักตัวประมาณ 10-13 กิโลกรัม เข้ามาเลี้ยงขุนด้วยอาหารหยาบและอาหารข้นนานประมาณ 2-3 เดือน ก็จะสามารถนำออกชำแหละขายได้

ในส่วนของแพะนมนั้นหากลูกแพะที่ได้เป็นเพศเมีย และจะใช้ในการเตรียมตัวเป็นแม่พันธุ์ทดแทนในฝูง การเลี้ยงดูเอาใจใส่ควรเน้นในด้านการเจริญเติบโตของร่างกาย และการพัฒนาของระบบสืบพันธุ์ให้มีความสมบูรณ์รองรับการผสมและตั้งท้องได้ต่อไป

ลูกแพะที่ต้องการคัดไว้เพื่อเป็นพ่อพันธุ์ทดแทนในฝูงจะต้องคำนึงถึงสายพันธุ์ของแพะ ความสมบูรณ์แข็งแรงเมื่อแรกเกิดและอัตราการเจริญเติบโตช่วงก่อนหย่านมและหลังหย่านม โดยการเลี้ยงจะต้องดูแลอย่างดีทั้งการถ่ายพยาธิ การทำวัคซีนให้กับลูกแพะ และมีการให้อาหารที่ดี เพื่อการเจริญเติบโตของร่างกายและการพัฒนาของระบบสืบพันธุ์ให้มีความสมบูรณ์พร้อมสำหรับการผสมพันธุ์และคุมฝูงได้ต่อไปในอนาคตนั่นเอง

กรณีที่เกษตรกรจำเป็นจะต้องจัดหาลูกแพะหรือแพะโตแล้วตัวใหม่เพื่อเข้ามาเลี้ยงในฝูง เกษตรกรก็อาจจะต้องมีการศึกษาหาข้อมูลของฟาร์มที่น่าเชื่อถือที่ต้องการติดต่อซื้อแพะจากฟาร์มนั้นเข้ามาในฝูงของเกษตรกร โดยข้อมูลที่ควรทราบนั้นอาจมีทั้งในส่วนของสายพันธุ์แพะ ประวัติสายพันธุ์ หรือพ่อแม่พันธุ์ของแพะตัวที่เกษตรกรต้องการนำมาเลี้ยง เพื่อทำให้ทราบถึงสายตระกูลของแพะที่จะนำมาผสมในฝูงของตน ช่วยให้หลีกเลี่ยงการผสมเลือดชิดได้ในอนาคต และนอกจากนี้ต้องคำนึงถึงความปลอดโรคของแพะที่ต้องการซื้อไว้หรือให้ดูประวัติการทำวัคซีน และการถ่ายพยาธิ ส่วนในเรื่องช่วงอายุของแพะที่เกษตรกรต้องการนั้นสามารถสืบดูได้จากบันทึกจากพันธุ์ประวัติที่จะบันทึกชื่อพ่อแม่พันธุ์ วันเกิดของลูกแพะ และน้ำหนักแรกเกิดของลูกแพะไว้เป็นรายตัวประจำฟาร์ม แต่ถ้าหากไม่ได้มีการบันทึกไว้หรือไม่ทราบแน่ชัดอาจดูได้จากฟันหน้าด้านล่างของแพะ ซึ่งก็สามารถบอกได้คราวๆคือ แพะจะมีฟันหน้าด้านล่างอยู่ 4 คู่ หรือ 8 ซี่ โดยลูกแพะที่มีอายุน้อยกว่า 1 ปี จะมีฟันน้ำนมขึ้นครบทั้ง 8 ซี่ ลักษณะของฟันน้ำนมจะค่อนข้างเล็กเรียวและบาง เนื้อฟันจะโปร่ง และมีสีเหลือง ทำให้แยกออกอย่างเด่นชัดจากฟันแท้ โดยฟันแท้ของแพะนั้นจะมีลักษณะเนื้อฟันที่แน่นและมีสีขาวรวมถึงฟันแท้ก็จะมีขนาดใหญ่และดูแข็งแรงกว่าฟันน้ำนม ซึ่งฟันแท้ในแพะนั้นจะเริ่มขึ้นมาแทนที่ฟันน้ำนมคู่กลางและจะเริ่มผลัดฟันคู่ที่ถัดออกไปด้านข้างทีละคู่ๆคือ แพะที่อายุ 1-2 ปี จะมีฟันแท้คู่หน้าตรงกลางงอกออกมา 1 คู่ ช่วงอายุ 2-3 ปี มีฟันแท้คู่ถัดไปงอกออกมาทั้งทางด้านซ้ายและขวาจากฟันแท้คู่แรก ซึ่งทำให้เห็นได้ว่าแพะจะมีฟันแท้อยู่ 2 คู่ และในช่วงอายุ 3-4 ปี ฟันแท้คู่ถัดไปงอกออกมาแพะก็จะมีฟันแท้ 3 คู่ ช่วงอายุ 4-5 ปี ฟันแท้คู่ถัดไปจะงอกออกมาจนครบทำให้แพะมีฟันแท้ 4 คู่ ส่วนแพะที่มีอายุมากกว่า 5 ปี ขึ้นไปสังเกตได้จากการสึกของเนื้อฟัน

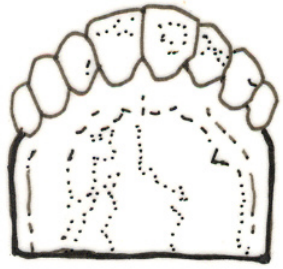

ภาพที่ 7.2 ลักษณะการเรียงตัวของฟันน้ำนมในแพะที่มีอายุไม่เกิน 1 ปี

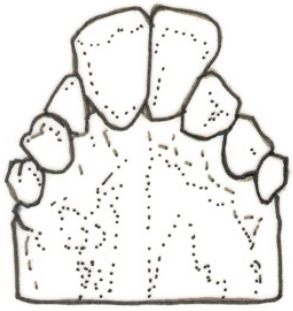

ภาพที่ 7.3 ลักษณะการงอกของฟันแท้คู่แรกในแพะที่มีอายุ 1-2 ปี

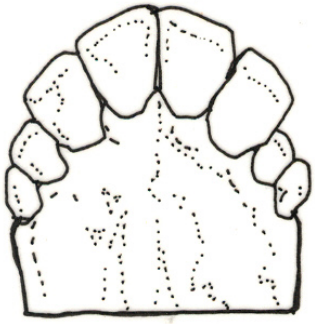

ภาพที่ 7.4 ลักษณะการงอกของฟันแท้คู่ที่สองในแพะที่มีอายุ 2-3 ปี

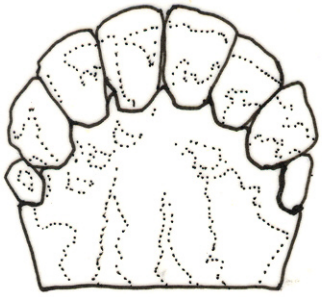

ภาพที่ 7.5 ลักษณะการงอกของฟันแท้คู่ที่สามในแพะที่มีอายุ 3-4 ปี

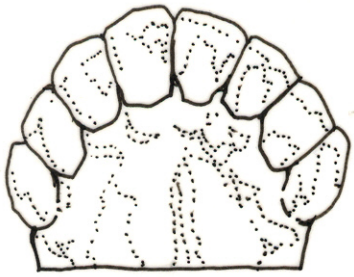

ภาพที่ 7.6 ลักษณะการงอกของฟันแท้คู่ที่สี่ในแพะที่มีอายุ 4-5 ปี

ภาพที่ 7.7 ลักษณะของฟันน้ำนมในลูกแพะ

ภาพที่ 7.8 ลักษณะการงอกของฟันแท้คู่แรกในแพะอายุ 2 ปี

ภาพที่ 7.9 ลักษณะการงอกของฟันแท้ครบทั้ง 4 คู่ ในแพะอายุ 5 ปี

การเลี้ยงและการดูแลแพะพ่อพันธุ์

การคัดเลือกพ่อพันธุ์ควรคัดจากในฝูงของเกษตรกรเอง เพื่อเป็นการประหยัดเงินในการที่จะซื้อหาพ่อพันธุ์ที่มีราคาแพงจากฝูงอื่นและทำให้ทราบประวัติและสายพันธุ์ที่แน่นอนของแพะโดยการคัดเลือกแพะที่จะใช้เตรียมตัวเป็นพ่อพันธุ์ในฝูงนั้นจะคัดเลือกจากลูกแพะหลังหย่านม แล้วแยกออกมาเลี้ยงรวมในคอกรวม หรือแยกเลี้ยงเดี่ยวตามความเหมาะสมของการเลี้ยงดูแพะรุ่นทั่วๆไปดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่อาจมีการเพิ่มการให้อาหารที่มีคุณค่าสูงๆด้วยการให้อาหารข้นเพิ่มมากขึ้น

เมื่อแพะเริ่มเข้าสู่วัยหนุ่มหรือมีอายุถึงเกณฑ์ที่จะใช้เป็นพ่อพันธุ์ได้ นั่นคืออายุ 8-9 เดือน ก็สามารถให้แพะผสมพันธุ์ได้ ส่วนอัตราการผสมติดและประสบการณ์ ของพ่อแพะก็จะค่อยๆพัฒนาขึ้น ซึ่งพ่อพันธุ์จะมีความสมบูรณ์ของระบบสืบพันธุ์เต็มที่ในช่วงอายุประมาณ 1-2 ปีขึ้นไป ช่วงแรกนั้นอาจให้พ่อแพะเริ่มคุมฝูงได้ประมาณไม่เกิน 15-20 ตัว จนเมื่อพ่อพันธุ์มีประสบการณ์และอายุมากขึ้นจึงเริ่มให้คุมฝูงแม่แพะจำนวนมากขึ้น

การดูแลสุขภาพพ่อพันธุ์แพะควรคำนึงถึงอาหารที่มีคุณค่าและให้พลังงานสูง โดยการให้อาหารควรให้อาหารหยาบคุณภาพดีพวกหญ้าสดหรือหญ้าแห้งในปริมาณที่มากพอตามความต้องการของพ่อพันธุ์แพะ และอาจจะเสริมอาหารข้นซึ่งเป็นอาหารที่ให้พลังงานสูงเพื่อให้เพียงพอกับการใช้พลังงานในการขึ้นผสมพันธุ์ของพ่อแพะนั่นคือถ้าพ่อพันธุ์ต้องคุมฝูงแม่พันธุ์จำนวนมากหรือมีการขึ้นผสมบ่อยครั้งก็ต้องให้อาหารข้นเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย

ปกติการให้อาหารข้นแก่พ่อพันธุ์แพะนั้นจะให้กินวันละประมาณ 0.7-1.0 กิโลกรัมตามขนาดน้ำหนักตัวของพ่อพันธุ์แพะและความถี่ในการขึ้นผสม ยิ่งถ้าขึ้นผสมมากก็ต้องเสริมอาหารข้นมากขึ้นและจะต้องมีการเสริมวิตามินแร่ธาตุที่จำเป็นลงในอาหารด้วย รวมถึงการให้น้ำสะอาดก็ต้องจัดหาให้พ่อแพะได้กินเต็มที่ตลอดเวลา การให้อาหารแก่พ่อพันธุ์นั้นต้องให้กินเช่นนี้ไปตลอดช่วงฤดูผสมพันธุ์จนกว่าจะหมดฤดูผสมพันธุ์หรืองดใช้พ่อพันธุ์ตัวนั้นผสมแล้วจึงจะค่อยๆลดปริมาณอาหารข้น หรือหยุดการให้อาหารข้นเหมือนกับในช่วงแรก เพื่อป้องกันไม่ให้พ่อพันธุ์อ้วนเกินไป เนื่องจากว่าพ่อพันธุ์ที่อ้วนมากเกินไปจะมีผลทำให้ขี้เกียจ ไม่อยากขึ้นผสมพันธุ์ มีความกำหนัดลดลง อัตราการผสมติดต่ำ และบางครั้งน้ำหนักตัวที่มากเกินไปของพ่อพันธุ์อาจทำอันตรายต่อแม่แพะได้

นอกจากนี้จะต้องให้พ่อพันธุ์แพะมีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอเพื่อเพิ่มความแข็งแรง และช่วยให้พ่อพันธุ์แพะสดใส ร่าเริง กระปรี้กระเปร่า ปราดเปรียว ว่องไว และจะต้องมีการตัดแต่งกีบให้พ่อพันธุ์ เพื่อที่จะทำให้พ่อพันธุ์มีท่าทางในการยืนและเดินที่ดี ซึ่งจะช่วยส่ง

ผลถึงความสมดุลของโครงสร้างของขาและท่าทางการขึ้นผสมได้อย่างดี และอาจจะต้องมีการอาบน้ำกำจัดเห็บหมัดที่จะก่อความหงุดหงิดรำคาญแก่พ่อแพะ อีกทั้งควรจะมีการถ่ายพยาธิในลำไส้อยู่อย่างสม่ำเสมอด้วยเพื่อกำจัดสาเหตุที่ทำให้แพะอ่อนแอไม่มีแรงหรือขาดสารอาหารได้

พ่อพันธุ์นั้นนอกจากว่าจะมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีความร่าเริงแจ่มใส ปราดเปรียว มีโครงสร้างร่างกายถูกต้องสมส่วนแล้ว พ่อพันธุ์แพะควรจะต้องปราศจากโรคที่เกี่ยวข้องกับระบบสืบพันธุ์ เช่น โรคแท้งติดต่อ ซึ่งโดยปกติแล้วไม่นิยมที่จะทำวัคซีนให้กับพ่อพันธุ์ ดังนั้นแพะที่จะใช้เป็นพ่อพันธุ์นั้นจะต้องแน่ใจว่าไม่ได้ป่วยเป็นโรคแท้งติดต่อ หรือไม่มีการสัมผัสกับโรคมาก่อนอย่างแน่นอน

ภาพที่ 7.10 พ่อพันธุ์แพะที่มีสุขภาพสมบูรณ์ รูปร่างสมส่วน สวยงาม

การเลี้ยงและการดูแลแพะแม่พันธุ์

การเลี้ยงและการดูแลแพะแม่พันธุ์จะต้องเริ่มที่การเตรียมตัวลูกแพะ ตั้งแต่เริ่มหย่านม โดยการแยกแพะออกมาตั้งแต่อายุ 3 เดือน เพื่อลดโอกาสเสี่ยงที่จะเกิดมีการผสมพันธุ์กันตั้งแต่อายุน้อยๆเพราะจะทำให้เกิดผลเสียในเรื่องของการที่ทำให้แม่แพะโทรมและมีอายุการใช้งานในการให้ลูกสั้นลง ความสมบูรณ์พันธุ์ต่ำทำให้ต้องคัดทิ้งก่อนถึงเวลาที่สมควร ส่วนลูกที่ได้ก็จะไม่แข็งแรงสมบูรณ์ อ่อนแอและตายแรกคลอดได้ง่าย หรือหากเลี้ยงไปแล้วก็จะมีการเจริญเติบโตไม่ดี แคระแกรน ทำให้สิ้นเปลืองทั้งแรงงานและอาหารในการเลี้ยงและดูแลลูกแพะนั้น

แพะสาวที่จะนำมาเป็นแม่พันธุ์ทดแทนในฝูง สามารถให้ผสมพันธุ์ครั้งแรกได้เมื่ออายุประมาณ 8-10 เดือนขึ้นไป ซึ่งการที่แม่แพะจะมีความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกายและมีระบบสืบพันธุ์ที่มีประสิทธิภาพรองรับการผสมและการตั้งท้องได้นั้น ย่อมขึ้นกับการดูแลจัดการให้อาหารหยาบคุณภาพดี พวกหญ้าสดหรือหญ้าแห้งในปริมาณที่เพียงพอตามความต้องการของร่างกายแม่แพะและต้องมีน้ำสะอาดจัดหาไว้ให้แม่แพะได้กินเต็มที่ตลอดเวลา รวมถึงต้องมีการเสริมวิตามินแร่ธาตุที่จำเป็นลงในอาหารด้วย

เนื่องจากการบำรุงระบบสืบพันธุ์ของแม่แพะ และการที่จะส่งเสริมให้ระบบสืบพันธุ์ทำงานอย่างเป็นปกติ มีการตกไข่ และอัตราการผสมติดที่สูง รวมถึงแม่แพะมีการคลอดลูกจำนวนมากๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความแข็งแรง และความสมบูรณ์พันธุ์ของแม่แพะ ซึ่งวิตามินและแร่ธาตุถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ระบบสืบพันธุ์ของแม่แพะสมบูรณ์ขึ้น และทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในกรณีที่แพะสาวก่อนเตรียมตัวนำเข้าผสมอาจทำการฉีดยาบำรุงร่างกายกลุ่มวิตามินรวมพวกวิตามินอี วิตามินเอ และซีลีเนียม รวมถึงควรถ่ายพยาธิในลำไส้เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของพยาธิไปสู่ตัวลูกด้วย

การให้อาหารข้นแก่แม่แพะนั้นจะสามารถให้ได้ประมาณ 0.5-0.7 กิโลกรัม ต่อตัวต่อวัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดน้ำหนักตัวแม่แพะและความต้องการพลังงานที่นำไปใช้ในการดำรงชีวิต การให้ผลผลิตน้ำนม และการใช้ไปในการพัฒนาของตัวลูกที่อยู่ในท้อง ซึ่งจะต้องมีการให้ในปริมาณที่เหมาะสม แต่ไม่ควรให้มากจนเกินไปเพราะอาจจะทำให้เกิดปัญหาความอ้วนของแม่แพะที่จะส่งผลร้ายแรงถึงการคลอดยาก ไม่มีแรงในการเบ่งคลอด การป่วยด้วยโรคคีโตซีสตามมาหลังคลอด หรือทำให้การกลับสัดหลังคลอดช้า และมีอัตราการผสมติดต่ำ เป็นต้น

แม่พันธุ์นั้นนอกจากจะมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรงแล้ว ควรจะต้องไม่ป่วยเป็นโรคที่เกี่ยวข้องกับระบบสืบพันธุ์ เช่น โรคแท้งติดต่อ เพราะเป็นโรคที่อันตรายและสามารถก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้เลี้ยงอย่างมาก โดยเมื่อพบการติดโรคนี้ในแพะตัวใดต้องทำการ

คัดทิ้งแพะนั้นทันที ดังนั้นแพะที่จะใช้เป็นแม่พันธุ์จะต้องแน่ใจว่าไม่ได้ป่วยเป็นโรคแท้งติดต่อและไม่มีการสัมผัสกับโรคมาก่อนอย่างแน่นอน หรืออาจมีมาตรการในการป้องกันโรคโดยการฉีดวัคซีนป้องกันโรคแท้งติดต่อให้แก่ลูกแพะเพศเมียหลังหย่านมหรือที่อายุ 3-8 เดือน

ภาพที่ 7.11 แพะสาวที่เตรียมใช้เป็นแม่พันธุ์ทดแทน